

Professor Jakob Skovgaard-Petersen

Festtale ved Akademiets Stiftelsesfest 2018

RELIGIØSE ANALFABETER

Er analfabeter religiøse? Ja, det tror vi vel nærmest. For de fleste danskere hænger religion sammen med overtro og uvidenhed, så analfabetisme og religion hører sammen, ikke sandt?

Historisk er det nu egentligt omvendt: Selve det at læse, skrift, lærdom, universiteter, har deres udgangspunkt i religionen, både i Asien og Europa. At de lærde var religiøse var så absolut normen i hundredvis af år. Omvendt siger min erfaring fra Mellemøsten, at det heller ikke er rigtigt, at analfabeter partout er religiøse. Eller for den sags skyld ukritiske og dumme. Ligesom min erfaring fra mange år i universitetsverdenen har lært mig, at højtuddannede også somme tider kan være forbavsende uvidende og naive.

Er der én, der ville være enig med mig i det, så er det Holberg. I Holbergs komedier og epistler er jævne folk normalt de klogeste, og ingen er så dumme som de lærde. Og det gælder gennem hele historien og overalt i verden. I sine heltehistorier kopierer Holberg et greb fra den antikke forfatter Plutarch, der havde sammenlignet græske og romerske helte parvis. Takket være oversættelser af bla. muslimske historikere kan Holberg nu udvide horisonten og lade heltene være os europæiske og orientalske. I dette værk er Holberg den første dansker, der skriver en længere biografi om Muhammad, og som helt betragtet hører Muhammad ikke til de efterlignelsesværdige. Uden at forklejne Muhammads historiske betydning ser Holberg ham først og fremmest som en svindler, der evnede at forføre de gode borgere i Mekka ved at kende deres beduinske svagheder. Han lavede derfor en religion, som lovede en himmel med jomfruer i kølige haver og et helvede uden vand. Her ved, påpeger Holberg, har Muhammad imidlertid bare fulgt i

”andre underfundige Religions-Stifteres Fodspor. Jeg vil ikke tale om fremmede Lovgivere. Her udi Norden, hvor den listige Odin havde udstuderet Indbyggernes Tilbøyeligheder, blev i det andet Liv skienked sterkt Øll, daglige Krigs-Øvelser brugte, og andet, som man udi dette Liv fandt størst Smag udi. Saa at, om Mahomed havde begyndt først at udbreede sin falske Lærdom udi Holland, saa havde uden tvivl hans Paradis bleven fuld af stoppede Tobakspiber, ligesom i hans Helvede udi Frankrig, de Fordømte skulde have været paalagt en ævig Taushed. (Adskillige store Heltes og berømmeige Mænds, sær Orientalske og Indianske sammenlignede Historier 1739, bd. 2, s. 35).”

Vi er langt fra middelalderens teologiske verdensforståelse, hvor Muhammmad er selve anti-krist. For Holberg er Muhammad ikke djævelsk, men derimod menneskelig, alt for menneskelig.

Her bag mig uden for vinduet sidder Holberg foran det Kgl. Teater. Ved siden af ham sidder Oehlschläger, fejret for 1800-tallets største danske skuespil, som den største danske komponist,

Carl Nielsen, sidenhen satte musik til. Det foregår også i Arabien, og handler også blandt andet om islam. *Aladdin* er et af mange europæiske skuespil, der i 1700 og 1800-tallet hentede sin inspiration i 1001 nat. Men modsat mange af de andre har Oehlenschläger også flettet islam ind – og det er ikke negativt. Faktisk rummer skuespillet en hyldest til Allah (som langt senere blev sat til musik i Busonis sære klaverkoncert).

Lad os fortsætte med at spadserere fra Kongens Nytorv ud på Assistens Kirkegaard, hvor der står en bemærkelsesværdig gravsten skabt af Gottlieb Bindesbøll - faderen til Thorvald, hvis medalje lige er uddelt, og selv en betydelig arkitekt, der bl.a. har bygget Thorvaldsens Museum. Gravstenen er for sprogforskeren med det kække navn Rasmus Rask, og udmærker sig ved at have visdomsord skrevet på både arabisk og sanskrit – foruden den patriotiske danske sentens, som Rask blev berømt for: "Sit fædreland skylder man alt, hvad man kan udrette". Den arabiske sentens, som i øvrigt i dag er elsket af islamister, lyder "Sandheden er klar, men det falske er dunkelt". Den fandt man i en samling af arabiske visdomsord udgivet midt i 1700-tallet af min forgænger i lærestolen på Københavns Universitet, orientalisten og oplysningstænkere Johan Christian Kall.

Så hvor middelalderen anskuede Orienten og islam teologisk og dæmonisk, så humanismen og senere oplysningstiden den som menneskelig, befolket af lastdragere, sømænd, prinsesser, tiggere, dommere, tyve. Romantikken med Goethe og Oehlenschläger ser den ydermere som ophøjet og spirituel, lyset fra Orienten.

For mere almindelige mennesker var Orienten måske først og fremmest malerisk luksus, et afbræk fra hverdagen. I år fejrer vi 175 året for Tivoli. Her var alt fra begyndelsen orientalsk og eksotisk, ikke bare pagoder og kupler, men helt ned til Kuhlaus musik og den tobak, kaffe og kakao man konsumerede. Georg Carstensen, som indførte al denne orientalisme fra Paris, fortsatte senere med etableringen af Alhambra på Frederiksberg. Kongen selv havde sit marokkanske rygeværelse på Jægerspris. Alt skulle være orientalsk. Men samtidig var det jo såre dansk; søndagsudflugten til den fortryllede have var den ultimative domesticering af arabisk og islamisk kultur.

Er det ikke den domesticering og fordanskning af arabisk og islamisk kultur, vi trænger til at arbejde for igen?

Og er det ikke vores egen religiøse analfabetisering, der forhindrer det?

Her mener jeg ikke bare mange danskeres manglende viden om religion, eller deres voksende aggression over for alt religiøst. Selv om det er alvorligt nok.

Jeg sigter samtidigt til den kulturelle debatites manglende evne til at forstå religiøse mennesker. På Harvard har man et center for *religious literacy*, hvormed man mener evnen til at aflæse religion og religiøse mennesker. Det bygger på humanismens og oplysningstænkningens overbevisning om, at det er mennesker, der agerer i historien, og religioner derfor er lige så

sammensatte og foranderlige som andre menneskelige foreteelser. Det er en indsigt, som vi synes at have tabt, når vi i offentligheden diskuterer islam.

- Debatten drives ikke mindst af gamle doktrinære marxister og kapitallogikere. For dem er islam ikke overraskende en altomfattende doktrin. Man kender vel sine lus på gangen.
- En anden stor gruppe er vore egne folkekirkepræster og et par filosoffer af den type, Holberg ville have gjort sig lystig over. For dem er islam et budskab, som de mener sig i stand til at læse ud af Koranen.

Det skal de have lov til at mene. Men det forklarer først og fremmest, hvorfor de ikke selv er muslimer – ligesom det siger en del om teologisk og doktrinær selvtilstrækkelighed. Det hjælper os derimod ikke til bedre at forstå faktiske muslimer, som typisk tolker islam ganske anderledes end vore nye selvproklamerede eksperter.

For som mine kolleger på Harvard vil betone, bliver religiøse mennesker ikke forstået eller forklaret af, at andre læser deres helligskrifter, som var de en katekismus, der dikterer, hvordan man skal tro, eller en grønspættebog, der kan bruges i alle situationer. Forholdet mellem skriften og menigheden er komplekst. Religioner rummer fraktioner og intern polemik. De er dynamiske og foranderlige. Religiøse mennesker forholder sig til deres skrifter, de er ikke determineret af dem. At forstå det faktum er nødvendigt for at kunne læse, og aflæse, religiøse grupper og individer.

Lad mig give et lille eksempel. I en af de sidste surer i Koranen, nummer 109, lyder det sidste vers: "I har jeres religion, jeg har min". Rundt omkring i verden bliver dette vers fremhævet, i prædikener og skoler – også her i Danmark – som et tolerancevers: I kan have jeres religion, så længe jeg har min. Men mange salafister vil fortolke det som et segregationsvers: et krav om at undgå enhver form for interaktion med de vantro. De vil citere det over for muslimer, der har købt juletræ eller inviterer kæresten ud på Valentines Day. Militante jihadister som Islamisk Stat vil gå endnu videre og se verset som en opfordring til at fordrive alle vantro.

At det samme vers kan fortolkes på vidt forskellige måder, kender vi naturligvis også fra Bibelen og alle andre skriftreligioner. Egentlig er det ret trivielt. Men hvor almindeligt er det ikke at læse et indlæg i en dansk avis, hvor en ikke-muslim "forklarer" muslimerne med henvisning til et koranvers i hans eller hendes egen tolkning? Er det ikke religiøs analfabetisme fra skribenten, redaktøren og læserens side, at det overhovedet finder sted? Det er som et vækkelsesmøde, hvor det flyver med citater – men altså fra en religiøs tradition, de pågældende faktisk ikke kender. Den religiøse analfabet har nemlig ingen anfægtelser.

Så næste gang I læser eller hører én, der siger: "Ifølge islam" eller "islam siger", så gør som Holberg og spørg: "hvem siger?". Hvem er det, der siger, at islam siger det. Så forlader vi middelalderens teologi og går ind i humanismens tidsalder. About time.

Orienten – ja, islam – har været en ikke uvæsentlig del af dansk kultur og kunst, fra vikingernes mønter til i dag. I denne forsamling kan vi tænke på arkitekter som Henning Larsen, Jørn Utzon, Wilhelm og Claus Wohlert. Holberg, Oehlschläger, Rask, Bindsbøll og Carstensen levede i en tid, hvor religion var overalt i kulturen, og ikke noget fremmed. De var på det rene med, at religion kunne være vis og dum, umiddelbar og spekulativ, spirituel og materiel, eller slet og ret underholdende. Men de drømte ikke om en verden uden religion, eller kun med én. Åndeligt set var de mere kosmopolitter, end mange danskere er det i dag. I stedet for at dæmonisere islam, humaniserede de den. Det kan vi gøre igen.

At domesticere en religion vil sige at involvere sig med dens tilhængere og deres kultur. Det skal vi alle sammen blive bedre til. Troende mennesker er vore medborgere. Derfor kan vi ikke bare sige: "I har jeres religion, jeg har min". Vi skal kende deres religion godt nok til at forstå, hvad de refererer til – ikke ved at læse *fake scholarship's* generaliserende udlægninger af deres grundtekster, men ved at engagere sig med religionens udøvere, kommentere og – og kritisere. Så længe vi gør det for vores fælles bedste, er de fleste muslimer en hel del mindre sensitive, end vi danskere går rundt og tror. Og selvfølgelig må vi tegne deres religionsstifter, for han er verdenskultur og ikke bare deres. Men hvis man krænker og håner noget, som andre holder kært, skal man ikke forvente taknemmelighed, og religioner reformeres ikke af deres fjender, men af deres tilhængere. Vi har brug for, at alle de mange muslimske læger, advokater, journalister, forretningsfolk i dette land sætter sig som bestyrelser i moskéer, muslimske skoler og foreninger. Men den domesticering og bourgeoisering af islam, som vi kender fra dansk jødisk historie, vil kræve, at vi selv slapper af. At vi fjerner det islamiske stigma og gør det klart, at vores muslimske medborgere hører hjemme i Danmark, også som muslimer. Muslimerne har deres religion, vi har vores, andre har andre igen, og nogle har ingen – men vi skal sørge for, at de alle hører hjemme her hos os.